Оповідання

I

Нас було двох у батька: Семен, старший, та я — двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братик на танець — ходжу й я; та гуляємо, як ті соколи межи соколами,— землі під собою не чуємо. Усі нас люблять, усі кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські сини!

Семен був парубок годний, тихий, розумний; було, й малу дитину не оскорбить. Стариню поважає, шанує, товариство любить, за побратимом і в огонь скочить. Отакого братика я оце мав.

Я знов у свого брата не вдався: подуфалий, палкий,— і бога знати не хочу, не то що! Не спостигне, було, хто слово неуважне до мене заговорити — я вже і скочу, як іскра, і вхоплюсь до ножа, і таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка в селі, щоб я з него кров не пустив.

Семен, було, мене і полає, і виганьбить, а часом і за чуприну таки гаразд покрутить. Да батечко ж нічичирк — як би отеє я хто знає як гарно справувався. У їх таки така натура була: нікого в дому і словечком одним не зганьбити — ні нас, ні сестер, ні слуг. Да знали вони іншим способом, як нам доїхать, коли хто з нас прогрішить. Прибавиться, було, Семен на вечорницях — вони до його цілий день і слова говорити не будуть: ого, вже братик мій більше й не барився по ночі. Сказав там хто яке незвичайне слово в хаті — вони вийдуть з хати ще й дверми луснуть. Отак вони, було, нами поводять. Слухайте тільки, як з мене фудулію вигнали.

II

Одної неділі бився я знов на базарі з одним урльопником. Пустив з його кров та прийшов обкривавлений додому. Батечко подивились тільки на мене та й нічого.

На другий день встали ми з братом рано, пішли купатись, а він каже до мене:

— Нехороше ти оце робиш, Іване; печалиш батька.

— Або я сьому рад, чи що? — відфукнувсь я на свого братика. — Да суферять не буду, щоб вражий син та чванився, що йому сільських парубків нема й нараз що бити!

Аж тут батько з хати:

— Іване, сюда!

Я зараз побіг.

— Кажіть!

— Осідлай мені коня!

Я шатнувся до стайні, осідлав духом коня та й виводжу.

— Семене, а батько куди отеє їдуть?

— Не знаю, — каже брат.

III

Другої неділі батько вже дома були. Прийшли ми з церкви та й обідаєм. А батько кажуть:

— Ти, Іване, підеш завтра до Р... — наймешся у старого Донди на піврік. Я вже з ним зговорив.

Мати в плач, сестри в голос, братикові аж ложка з рук упала, а я стою мов причмелений. Неня зараз до батька:

— Чоловіче, а се що тобі бог дав на розум діти собі прогонити з дому? Багато їх маєш, мабуть, та не бізуєш годувати?

— Мовчи, стара! — промовили батько уважно. — Ти собі пазь дівки, а парубками я сам маю орудувати. Знайте тілько, аби йому харч та шмаття було на завтра.

Другої днини й вирядився.

IV

На підвечір став я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. По-через плоти понадвисала червона калина. З-поміж садів видко побої пишні. Серед села стоїть церков — нова, велика, хрести золочені.

— А куди, легіню? — питає молодичка пишна, кароока, біжа з кінвами по воду, та й стала.

— До старого Донди, коли би ласка справити, — кажу я та й став і собі.

— До Донди? — скрикнула молодичка та аж кінви випали їй з рук. — А отеє чого ви до Донди?

— У найми, — кажу.

— У найми? До такого опришка? Та нехай же вас мати божа заступає!

— Ви мене налякали, молодичко: що ж бо то він, той Донда?

— Та єретик на весь світ! Він вісім рік лиш в опришках був! Такий лютий, як гадина, — ви там і три дні не будете!

— Що ж маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати... А де ж він сидить, той ваш Донда?

— А он, бачите, той хутір великий: два горіхи перед самими вікнами, нові ворота.

— Спасибі вам, молодичко. Може, колись зустрінемось.

— Здоровенькі будьте! — прощебетала молодичка та й стрибнула в сутки. Я пішов далі.

V

Хутір гарний, двори великі; комори, стайні, колешні — усе під побоями, усе нові. В хаті вікна великі, з кватирками.

Вибігла дівчина зустрічати:

— Чи не з тої ріки, легіню? Може, наймит?

— Так є, панночко моя гречна,— кажу я, а тут так і задивився на вроду її прекрасну та на стан її препишний. Уся в рантухах да у намистах золотих!..

Увела мене в хату: світлиця аж сяє! Молоді служечки та вірні слуги вештаються то сюди, то туди, — усі тихо, без гомону, щоб навіть і голосу їх не чути. А за столом сидить собі чоловік, великий та плечистий. Сидить собі та люльку курить, а сам такий черлений, як кат; рудий вус аж поза уха закрутив. Я поклонився та й стою.

— Ти Коровайничів? — гукнув.

— Так, — кажу.

— Ти станеш у мене на службу; я вже з твоїм старим зговорив.

— Нічого, — кажу.

— Але я чув, що ти любиш битися? Небоже!.. — та й справив на свою нагайку дротяну, що, мабуть, в два сажні жандарські.

Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопив кріс на плечі та вийшов з хати — мабуть, на полювання, — а доньці звелів, аби мені розказала, що я маю до роботи.

VI

Дівчина розказала мені, що треба, та й дала підвечіркувать, а сама сіла собі з якимсь шиттячком у віконця да так уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинка — тонка-тонесенька. Що шовком закине, так зараз золотом і обведе. А я, як був дурний, так зараз і кажу:

— Панночко-лебідочко, кому ви отеє таку ширіночку препишну шиєте? Мабуть...

— Да я отеє братикові, — каже вона зачервонівшись, — отам, за рікою.

Та й глянула у віконце. Аж тут і мій газда на подвір’я. Вона — шиттячко в скриню!

VII

По вечері звелів мені газда в саду спати, щоб садовини пантрувать. От і пішов я у сад.

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла. Місяць розсипається над високими нашими горами; легіні щебечуть на сопілках, а дівчата приспівують по вишниках. Господи, як обгорнуть мене жалі да туга велика! Стала перед моєю душею і мати з поглядом єї тихим та святим, і сестрички мої щирі, і братик мій золотий... І забанував я на батечка свого... Піду, думаю собі, до Черемшу глибокого да втоплюсь... А той Черемош зараз таки коло хутора — так і шумить, так і гуде!

Вийшов над Черемош, сів собі на березі, — сиджу та й думаю. Аж тут — плюсь! — човен з того боку плавле. Я сховався за вербою.

Приплив. Бачу, се парубок — хороший, молоденький, як мальований!

Прибив човенце до берега, а сам у сад, неначе метелик, перелетів. А вона до його вже й рученятка простягла — дожидала.

Місяць світить, а я слухаю.

VIII

— Не плач, душко, моє серденько! — став він голубити. — Я думаю, що ти мені рада, а ти в одно плачеш, кілько я прийду... Скажи, може, вже не приходити? Може, собі кращого найшла? Я — бідний...

— Василю, Василю! — та й зомліла сердешна дівчина.

— А чого ж бо ти плачеш, моя рибочко? — питає легінь та й заплакав і собі.

— Відай, нам не судилось вкупі жити, — промовила дівчина не за малу хвильку. — Джімер хоче свати слати, а батько оддасть, я знаю: він — багач!

— А ти гадаєш іти за його? — спитав легінь.

— Я втоплюсь,— каже дівчина.

— Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькові. Він розумний та за його головою будеш щаслива.

— А ти, мій друже?

— Я вернусь у військо — мені все одно... Без тебе мені світ увезде однакий: увезде чорний, як туман.

— Боже, боже! — заплакала дівчина.— Чому ми такі нещасливі?

— Ба я,— каже легінь.

"Обоє" — думаю я собі.

Як стали зорі погасати, вони розійшлись.

IX

Одної неділі сидимо ми собі, аж тут і старости на подвір’я. Моя панночка побіліла як стіна. Старий дивиться та вуса гладить.

— А від кого? — гукнув газда на старости, що аж стіни дзенькнули.

Вони, сердешні, тільки трясуться та кланяються:

— Від Андрія Джімеря до вашої милості, коли би ласка.

— Скажіть Джімерові, що нехай свого сина оддасть у больницю, а не чужим дітям світ ним путати. На тім світі хто зна, як буде, а сей треба шанувати!

— Спасибі і за се,— кажуть старости та й забрались потихоньки з хати, бо з моїм газдою не добре переливатись. А панночка як стояла, так старому в ноги:

— Спасибі вам, батечку, що мене не втопили!

— Да й так тобі не сидіти дівкою,— каже старий.— Я вже яв ослабати та рад би зятя в хату, щоб на мене легше та щоб за життя видіти, як моє добро уживатиметься. Ти знаєш, дочко,— я багатир: можеш собі вибрати і пана, і попа,— кого хочеш.

— Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа.

— А кого ж? — запитав старий грізно.

Дівчина почервоніла — мовчить, тільки труситься.

— Не мни багато ханьки, а скажи, що хочеш Василя Зарічука, та й годі! Ти думаєш, дурна, що я нічого не знаю? Що я не чув, як ви щоночі охали та слинились у саду?.. Що за розумні голови обібрались мені — старого опришка мудрувать!.. Іване (до мене отсе)! Рушай на той бік: Василь Зарічук нехай мені в сей час до мене ставиться. А вай! твоєму світу, як йому півсловечком писнеш, що тут говорилось! Розумієш?

— Розумію, татку!

— Махай же!

X

Приводжу я Василя. Він, сердешний, смутний, неспокійний. Тільки на двері — а старий як не гримне:

— Хто сеї ночі говорив з моєю дочкою у саду?

Мовчить.

Господи, як ухопить старий свою нагайку дротяну, як стане мого пана Василя періщити та періщити!

— А не ходи,— каже,— ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти!

— Даруйте життя! — верещить Василь на увесь світ.— Вже більше не буду, їй-богу, не буду! Гвалту! Гину!.. Умираю!.. Вайльо!..

— А сякий-такий сину! Знай, як старого опришка мудрувать!.. Тепер же рушай собі домів, а завтра рано приходи з старостами. Чуєш?

— Чую, — каже Василь і сам не знає, як йому діється: тут дротяна нагайка, а тут каже свати слати.

Я тільки стою та сміюся. Аж старий ні з сего, ні з того, та до мене:

— А ти, паничу, де сеї ночі ночував?

— У саду, а де ж би!

— Та не чув, як отсі двоє нявкали цілу ніч під вишнею?

— Чому ж би не чув? Чув!

— А мені не треба було нічого казати? Так ти мені служиш!?

Господи, як стане й мене цідити тою анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав, якби не панночка та не Василь.

— А болить? — питає мене старий по годі.

— Болить! — кажу.

— А дуже?

— Дуже!

— А як ти других бив, то не боліло?

— Не буду вже! — кажу.

— Тепер же збирайся та рушай собі домів. А татові та нені скажи, щоб за чотири неділі приходили до мене на весілля. Розумієш?

— Розумію.

— А ти будеш Василеві за дружбу! Розумієш?

— Розумію!

— Рушай!